

Research Paper

Physiological Typology of the Contemporary Patterns of Houses of the Historical Texture of Saif Abad Village (old) in Kazroon City

*Mostafa Arian Kia¹, Keramatollah Ziari²

1. PhD Student, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. Professor, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Citation: Arian Kia, M., & Ziari, K. (2023). [Physiological Typology of the Contemporary Patterns of Houses of the Historical Texture of Saif Abad Village (old) in Kazroon City (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 14(3), 520-537, <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2023.341927.1735>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrr.2023.341927.1735>

Received: 20 April 2022

Accepted: 07 Sep. 2023

ABSTRACT

Identifying, revitalizing and protecting valuable rural historical context is important for preserving cultural and historical heritage, and in addition to preserving its form and shape, it will also preserve a set of local beliefs and values. Therefore, the correct recognition and classification of different types of architecture can be useful in better understanding the space, and its protection and also achieving new design methods. Therefore, the purpose of the present research is to examine and typology of historical houses in the village of Upper Saif Abad (Old) from the perspective of the typology of historical houses according to architectural, historical and housing planning indicators (physical, qualitative, a little,) is. The research method is applied research and descriptive-analytical. In order to collect the desired information, two library and field methods have been used. The results of the research show that, in terms of the history of living in the village and its surroundings, 5 historical periods; According to the plan of village houses: 4 types; 6 different types of ledges, 2 different types of water basins, in connection with the roofs of the village houses, 3 different types of ledges including: 1- chevron arch, 2- circular dome arch and 3- Chamle arch (water storage) have been identified in the village. The materials used in the construction of the historical houses of the village include brick or Chinese stone with a wooden or mud roof, stone, plaster and cement.

Key words:

Typology, Settlement, Historical context, Rural tourism, Saifabad Kazroon

Copyright © 2023, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

Dentifying, revitalizing and protecting valuable rural historical context is important for preserving cultural and his-

torical heritage, and in addition to preserving its form and shape, it will also preserve a set of local beliefs and values. Therefore, knowing and correctly categorizing different types of architecture can be useful in better understanding space, its protection and also in achieving new design methods. Upper Saifabad village (old) due to its valuable architecture and historical context and suitable

* Corresponding Author:

Mostafa Arian Kia, PhD Student

Address: Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.

Tel: +98 (936) 9380026

E-mail: Mostafaariankia@gmail.com

location for tourism, requires identification, typology, classification and planning for documentation as well as preservation and maintenance of its historical context in line with the development of tourism, maintenance and transfer They belong to the future.

2. Methodology

The research method is applied research. And it is descriptive-analytical in terms of the way of doing it. In order to collect the desired information, two library-document methods and a field method have been used in conducting the research. In the field studies department, all the houses in the village were taken, and the required information was collected and the necessary maps were drawn by the author while examining and planning each house. Then, by analyzing and categorizing the types of plans, the typology pattern and native architectural features in the houses of the target village have been investigated. The tools used in the field method include a physical survey form, measuring tools, a GPS device to record geographic coordinates information, and a photographic camera.

3. Results

Field and archeological surveys conducted at the level of the village and its surrounding area, traces and remains of the settlement belonging to five historical periods including 1- the era of the first and second millennium BC, 2- the Sassanid era, 3- the early Islamic era, 4- The Qajar period and 5- The first and second Pahlavi periods have been observed and identified. The results show that during the Qajar period and the first Pahlavi period, the materials used in the houses were mainly made of clay or stone with a wooden or clay roof. In the construction of village houses, arched structures are used in the roof. In the field surveys of the houses in the village, 3 different types of arches have been identified. The highest frequency belongs to Taq Janaghi. Also, the results indicate that all the houses have many ledges in their three walls and only the entrance wall has no ledges. In most of the houses in the village, there are stoves and stoves. The results show that the plan of village houses is generally rectangular or L-shaped. The relocation of the residents from the current village to the new place started in 1357 and the village has been deserted for 5 years.

4. Discussion

Climatic factors, architectural traditions and customs of the ancestors and ancestors of the region, especially the Sassanids, and economic factors, including the type of

job, have a significant social, cultural, etc. effect on the formation of the house plan of the studied village. Wood, stone, clay and plaster materials are the most abundant in the remaining buildings. The results of the investigations showed that during the Qajar and Pahlavi periods, the houses were mainly made of clay or stone with a wooden or clay roof. However, during the second Pahlavi period, the materials used to build houses were changed to imitate the city of Kazeroon, and stone, plaster, and cement materials were used. Over the years, various natural and human factors have caused the erosion and destruction of the buildings and physical fabric of the village, but what has accelerated the destruction of these houses has been the human factor. The residents and former residents of the village have given various reasons for moving, such as lack of space, distance from the Kazeroon-Baladeh-Farashband road, and the lack of water. But the most important and main reason for the relocation of the village residents to a new place can be pointed to the construction of the road.

5. Conclusion

The results indicated that different physical, spatial, economic, social, cultural, etc. factors play a role in the formation of different types of housing. In this way, people build different types of housing according to the economic, cultural and climatic conditions of their place of residence. Physical variables, cultural values and climatic conditions have had a great impact on the formation of village house plans. In connection with the typology of the roofs of the village houses, the results show that 3 different types of roofs have been identified in the village, including 1- cruciform roof, 2- circular dome roof, and 3- chameleh roof (water tank). In connection with the typology of the ledges of the village houses, 1- square ledges with a semi-circular crescent arch, 2- square ledges, 3- rectangular ledges with a semi-circular crescent arch, 4- rectangular ledges, 5- square shaped ledges with a cross-shaped ledge and 6- rectangular ledges with a semi-circular ledge at the top have been identified in the village. In connection with the typology of the water ponds of the village houses, the results showed that the material used to make them is stone and cement, and the placement and establishment of these two water ponds were different. In connection with the typology of village house plans, the results of technical surveys of village level houses show that there are 4 different types of house plans including: 1- houses with an L-shaped plan, 2- houses with a rectangular plan With one section, 3- houses with a rectangular plan with two separate sections and 4- houses with a rect-

angular plan with three separate sections are divided and identified.

Acknowledgments

This article is extracted from the project "Identification, registration and documentation of the historical context of the village of Upper Saif Abad (Old)" which was carried out by the responsible author in 1400 by the Kazerun Research Development Foundation and in cooperation with the Department of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts of Kazerun. has been The authors consider it necessary to express their sincere thanks to the Kazroon Research Development Foundation and the Department of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts of Kazroon city, as well as Mr. Shahrām Afshar, retired and trustee of the Mohammad Jaafar Khan Afshar Endowment, the financial sponsor of the project.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

گونه‌شناسی کالبدی الگوهای معاصر خانه‌های بافت تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) شهرستان کازرون

*مصطفی آریان کیا^۱، کرامت اله زیاری^۲

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۲- استاد، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیه، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۳۱ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۶ شهریور ۱۴۰۲

شناسایی، احیاء و حفاظت از بافت تاریخی با ارزش روستایی در جهت حفظ میراث فرهنگی و تاریخی اهمیت دارد و علاوه بر حفظ فرم و شکل آن، حافظ مجموعه‌های از باورها و ارزش‌های محلی نیز خواهد بود. بنابراین شناخت و دسته‌بندی صحیح گونه‌های مختلف معماری می‌تواند در درک بهتر فضا، حفاظت از آن و نیز دستیابی به شیوه‌های جدید طراحی مفید واقع گردد. بر این اساس، هدف از پژوهش حاضر بررسی و گونه‌شناسی کالبدی خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) از دیدگاه گونه‌شناسی خانه‌های تاریخی باتوجه به شاخص‌های معماری، تاریخی و شاخص‌های برنامه‌ریزی مسکن (کالبدی، کیفی، کمی) است. روش پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر شیوه انجام توصیفی-تحلیلی است. جهت جمع‌آوری اطلاعات موردنظر، از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ۵ دوره تاریخی سابقه سکونت در روستا و محیط اطراف آن؛ ۴ گونه پلان مختلف خانه در روستا؛ ۶ گونه متفاوت طاقچه، ۲ گونه متفاوت حوض آب، در ارتباط با سقف خانه‌های روستا، ۳ نمونه طاق مختلف شامل: ۱- طاق جناغی، ۲- طاق گنبدی مدور و ۳- طاق چمبه‌ای (آب‌باری) در روستا شناسایی شده است. مصالح به‌کاررفته در ساخت خانه‌های تاریخی روستا شامل: خشتی و یا سنگ‌چین با سقفی چوبی و یا گلی، سنگ و گچ و سیمان استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها:

گونه‌شناسی، مسکن روستایی، بافت تاریخی، شهرستان کازرون

مقدمه

شود. از این رو؛ باتوجه به اهمیت مسکن به‌عنوان یکی از ضروریترین نیازهای اولیه زندگی انسان و همچنین ضرورت حریم خانواده در فرهنگ ایرانی که در سبک معماری ایرانی به‌وضوح قابل مشاهده است در کنار تقابل معماری مدرن با معماری سنتی، ضرورت شناخت و بازآفرینی شاخص‌های مسکن ایرانی مشخص می‌گردد (Ariankia & Maleki, 2018). در این میان، ساختارهای معماری محیط‌های روستایی برآیندهای بااهمیت فعالیت انسان به شمار می‌آیند که در طول قرن‌ها مطابق با منطقه‌ای قوی اجتماع - فرهنگی و محیطی شکل و تحول پیدا کرده‌اند. این بدان معنی است که مورفولوژی و الگوهای فضایی معماری روستا به تدریج در راستای برآورد نیازهای اجتماعی - فرهنگی جمعیت‌های ساکن (پاسخ‌گویی به نیاز سکونت، تأمین امنیت حریم خانوار و نظام تولیدی) و در تعامل با محیط فیزیکی اطراف توسعه پیدا کرده‌اند (Moradi Astalakhzir, 2015).

معماری روستایی ایران به لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخ‌گویی

رویکرد دوران مدرن نسبت به تعریف انسان و روابط فیزیکی او در محیط‌های ساخته شده (Nortaghani et al., 2013)، بدون توجه به آسایش و سلامت افراد در فضاهای مسکونی، جوامع بشری را در معرض بحران قرار داده است (Naghizadeh et al., 2012). در صورتی که مسکن سنتی همواره بر اساس عقاید ساکنین آن خلق می‌شد و معمار سنتی اثری خلق می‌کرد که بر مبنای آن الگوها شکل می‌گرفت (Okhovat, 2012). اما با ورود فرهنگ غربی، به تدریج الگویی در معماری ایران به کار رفت که برخاسته از فرهنگ بی‌هویت غرب بود و هیچ پشتوانه فرهنگی و مذهبی نداشت (Sirousi & Elahizadeh, 2014).

ورود فرهنگ و الگو غربی به فضای ساخت‌وساز مسکن ایرانی و فاصله گرفتن از معماری سنتی ایرانی - اسلامی باعث گردیده تا نوعی بی‌هویتی و از خودبیگانگی در مسکن و فضای شهری حاکم

* نویسنده مسئول:

مصطفی آریان کیا

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیه، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی.

تلفن: ۹۳۸۰۰۲۶ (۹۳۶) +۹۸

پست الکترونیکی: Mostafaariankia@gmail.com

که بشر همواره با آن دست‌به‌گریبان بوده و همواره در تلاش برای دگرگونی و یافتن پاسخی مناسب، معقول و اندیشیده برای آن بوده است (Ghanbari, 2011). از سوی دیگر، بخش اعظمی از ساخت‌وسازهای درون‌شهری مربوط به این نوع کاربری است. به همین دلیل رویکرد اتخاذ شده برای طراحی آن بر روی کل شهر اثر گذاشته و دارای جنبه اجتماعی بارزتری است (Sajjadian & Maleki, 2016). مسکن که در ابتدا تنها سرپناهی برای حفظ انسان از گرما و سرما بود، به‌تدریج با شکل‌گیری فرهنگ‌ها و عقاید مختلف، منعکس‌کننده جهان‌بینی ملت‌های مختلف گردید، به‌طوری‌که با مطالعه دقیق معماری هر دوره، می‌توان از جزئی‌ترین عقاید اقوام آگاهی یافت. ایرانیان نیز با الهام از مبانی جهان‌بینی اسلامی و فرهنگ سنتی ایرانی، محیطی ایدئال برای زندگی فراهم کردند (Sirousi & Elahizadeh, 2014).

آنچه فرهنگ معماری گذشته به‌صورت یک سنت در خود داشته است امروزه تنها به‌صورت پیکری بی‌جان پیش روی ما است؛ از این‌رو جوامع امروز، در پی کشف و استفاده از ارزش‌های گذشته، ناگزیر به جستجو و کنکاش در شناخت ارزش‌های ناآشنا و فراموش‌شده در خود است (Pourahmadi, 2012). معماری سرزمین پهناور ایران در دوره‌های گذشته همواره از یک روند مشخص و مستمر پیروی نموده است، که با زمان پیش و پس از خود رابطه‌ای منطقی برقرار می‌کرده، اما این روند در دوره معاصر تداوم نیافته است (Sabatsani, 2013). معماری بومی ایران، سابقه‌ای کهن دارد. در هر گوشه از آن، بناهایی با معماری‌های متفاوت به چشم می‌خورد که در عین حال اشتراکاتی با هم دارند، این ویژگی، آن‌ها را نیازمند بررسی کرده است (Rezaei et al., 2014). بنابراین شرایط اجتماعی، اقتصادی و یا حتی سیاسی افراد در جامعه، نوع یا گونه‌ای خاص از مسکن را برای آنها می‌طلبد که البته معمار با توجه به جمیع شرایط به نیاز مصرف‌کننده پاسخ می‌دهد (Rashedi Ashrafi et al., 2013). نتیجتاً برای بررسی گونه‌ها و ایجاد تمایز بین آن‌ها صرفاً خصوصیات شکلی و ظاهری مورد توجه نیستند بلکه به‌نوعی از منظر اجتماعی - معیشتی نیز باید پرداخت (Jozan, 2015).

واژه گونه‌شناسی یا تیپولوژی که در فرهنگ غربی از ریشه تایپ گرفته شده، خود برگرفته از ریشه یونانی تپس و تیپس در زبان لاتین است. در زبان انگلیسی معادل واژه‌های فرم، مدل، دسته، نمونه، ویژگی و نماد قرار دارد. در زبان فارسی واژه تیپ یا گونه را می‌توان به گروه خاصی با یک علامت یا ویژگی مشخص نسبت داد (Memarian & Tabarsa, 2013). دی کانس در کتاب فرهنگ معماری گونه را یک طرح یا شما می‌داند که قابلیت آن را دارد که در ذهن هنرمند تأثیر بگذارد (Aeinifar et al., 2020). از اواسط قرن هجدهم در معماری و باستان‌شناسی، گونه‌شناسی به‌عنوان ابزاری برای دسته‌بندی و شناخت استفاده شده است (Mirkatoli & Arian Kia, 2019). گونه‌شناسی «سیستم دسته‌بندی

به نیازهای انسانی، فعالیت‌های مردمی، عناصر تولیدی و محیط‌زیست، مجموعه‌های همگن از ارتباطات و کارکردها و نقش چند عملکردی فضاهای آن است (Mirriahi & Majidi, 2011). سیما و ساختار کالبدی روستاهای ایران با نفوذ و هجوم فناوری، فرهنگ و سیمای شهری و همزمان با آن تنزل ارزش‌های فرهنگی و بومی نزد ساکنان روستا، روزبه‌روز و بیش‌ازپیش مخدوش شده‌اند و هرروز از هویت و سیمای اصیل خود دور می‌شوند. هرچند بخشی از این بافت‌ها به سبب توانمندی و ارزش‌های معماری همچنان به حیات خود ادامه داده‌اند (Azizkhani & Lak, 2018). ساختار کالبدی روستا بازتاب باورها، ارزش‌ها و رفتارهای مبتنی بر آن است. بنابراین شناسایی، احیاء و حفاظت از بافت تاریخی با ارزش روستایی در جهت حفظ میراث فرهنگی و تاریخی اهمیت دارد و علاوه بر حفظ فرم و شکل آن، حافظ مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌های محلی نیز خواهد بود (Anabestani & Khatami, 2017).

بر این اساس شناخت و دسته‌بندی صحیح گونه‌های مختلف معماری می‌تواند در درک بهتر فضا، حفاظت از آن و نیز دستیابی به شیوه‌های جدید طراحی مفید واقع شود (Hassanpourlami, 2014). روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) به دلیل دارا بودن معماری و بافت تاریخی ارزشمند و موقعیت مناسب گردشگری، نیازمند شناسایی، گونه‌شناسی، طبقه‌بندی و برنامه‌ریزی برای مستندنگاری و همچنین حفظ و نگهداری بافت تاریخی آن در راستای توسعه گردشگری، نگهداری و انتقال آن‌ها به آیندگان است. از این‌رو، پژوهش حاضر نیز در حدود چهارچوب کلی و اهداف اصلی و فرعی خود با عنوان گونه‌شناسی کالبدی خانه‌های بافت تاریخی روستاهای گردشگری شهرستان کازرون، به بررسی خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) از دیدگاه گونه‌شناسی با توجه به شاخص‌های معماری، تاریخی و شاخص‌های برنامه‌ریزی مسکن (کالبدی، کیفی، کمی) در روستای هدف می‌پردازد.

مروری بر ادبیات موضوع

زندگی و رفتارهای اجتماعی انسان‌ها تابع فرهنگی است که در آن زاده شده و پروریده‌اند (Mansoori, 2010). مسکن انسان نیز، صرف‌نظر از ابعاد فیزیکی و ضوابط طبیعی و اقلیمی، تحت تأثیر عوامل فرهنگی جامعه، باورها و الزامات فرامادی زندگی قرار دارد که سکونت انسان را معنا می‌بخشد (Ansari et al., 2015). امروزه بحث پیرامون بازشناسی هویت ایرانی در معماری معاصر کشور در سطح وسیعی گسترش یافته است. موضوع مسکن بزرگ‌ترین سهم را در این امر داراست که به نحوی تمام اقشار جامعه با آن در ارتباط‌اند (Sadat & Zarghami, 2016).

مسکن به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان برای زندگی (Sarkan Dizaji & Zamzami, 2015) و به‌عنوان یکی از پدیده‌های واقعی و دومین نیاز بشر پس از غذا، از نخستین مسائلی است

سنتی ایران حامل تمامی اطلاعاتی است که متناسب با بستر خویش شکل گرفته است و بدین ترتیب اهمیت شناخت و گونه‌شناسی آن آشکار می‌گردد (Khorasani & Hayati, 2017). بنابراین مستندنگاری بافت تاریخی از ضروریاتی است که برای حفاظت، نگهداری و انتقال آن‌ها به آیندگان باید به شکل دقیق انجام شود (Amin Al-Rayaei, 2019).

مسکن روستایی برخلاف مسکن شهری فقط محل سکونت و استراحت خانواده نیست، بلکه بر اساس اقلیم و الگوی معیشت خانواده شکل می‌گیرد. از این رو شناخت وضع موجود مسکن اولین و حیاتی‌ترین رویکرد در فرایند طراحی معماری روستایی به شمار می‌رود. ناپایداری ساختمان‌های مسکونی روستایی و تجزیه‌های تلخ حوادث غیرمترقبه در ایران، ضرورت سازمان‌دهی عملی و فنی معماری مسکن مبتنی بر ریشه‌های فرهنگی و زیست‌محیطی را به یک ضرورت تبدیل کرده و بنابراین گونه‌شناسی مسکن روستایی در اولویت قرار گرفته است (Niko & Arianfar, 2013).

به‌طور خاص در ارتباط با گونه‌شناسی خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) در شهرستان کازرون متأسفانه تاکنون مطالعاتی انجام نگرفته است اما به‌طور عام در راستای بررسی و تحلیل گونه‌شناسی خانه‌های روستایی سایر مناطق کشور، مطالعاتی صورت گرفته است که در این بخش از پژوهش به‌اختصار به مواردی از مطالعات صورت گرفته اشاره می‌شود.

در طی مراحل انجام پژوهش حاضر در زمینه گونه‌شناسی خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) در شهرستان کازرون، به پژوهش‌های انجام‌شده توسط معقولی و احمدزاده (۲۰۱۸)، «گونه‌شناسی مسکن روستایی شهرستان سوادکوه از نظر معماری و سازه»، آریان‌کیا و ملکی (۲۰۱۸)، «ارزیابی شاخصه‌های مسکن تاریخی از دیدگاه سبک معماری ایرانی-اسلامی در راستای تحول‌پذیری سبک معماری نوین (مطالعه موردی: بافت تاریخی شهر گرگان)»، سلیمانی صابر و رستمی (۲۰۱۹)، «گونه‌شناسی الگوهای هویت‌ساز در معماری خانه‌های سنتی جهت دستیابی به الگوی ساخت مسکن معاصر؛ نمونه موردی: خانه‌های سنتی کاشان»، محبوبی و آذر (۲۰۲۰)، «بازشناخت نقش محیط و معیشت بر تکوین گونه مسکن روستایی، مطالعه موردی: شمال شهرستان مراغه»، عطاریان و همکاران (۲۰۲۰)، «گونه‌شناسی مسکن روستایی شهرستان بروجرد بر پایه الگوهای بومی ساختاری-کالبدی؛ نمونه موردی: روستای کوشکی سفلی»، اکبری و همکاران (۲۰۲۰)، «گونه‌شناسی ساختار کالبدی-فضایی معماری مسکن روستایی دره شاهرود شهرستان خلخال»، میرزایی و همکاران (۲۰۲۰)، «گونه‌شناسی الگوهای معاصر مسکن روستایی و ارتباط آن با اقلیم مطالعه موردی: روستای کنگ مشهد»، قیاسوند (۲۰۲۱)، «گونه‌شناسی مسکن بومی در اقلیم سرد و کوهستانی؛ نمونه موردی روستای

کردن» به‌منظور بیان کردن یا خواستن یک سری ارتباطات محدود بین پدیده‌ها است (Rashedi Ashrafi et al., 2013). همچنین گونه‌شناسی ساختار فیزیکی و فضایی شهرها را آشکار و به شناسایی الگوها کمک می‌کند تا بر اساس الگوهای موجود رویکردها و سیاست‌های متفاوت ارائه شود (Rafieian & Zahed, 2021). از دهه ۱۳۶۰ خورشیدی گونه‌شناسی یکی از موضوعات موردعلاقه دو سازمان دولتی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و سازمان تحقیقات ساختمان و مسکن شد. یکی از ویژگی‌های اهداف سازمان‌های یادشده که در نوع خود در ایران نو به شمار می‌آید، بهره‌گیری کاربردی از گونه‌شناسی بود. چنین هدفی از طرف برخی از مدارس معماری غرب به‌خصوص مدرسه موراتوری ایتالیا دنبال شده است، با این تفاوت که مبانی نظری گونه‌شناسی در مدرسه ایتالیایی بسیار قوی‌تر است. هر دو سازمان یادشده، دستیابی به الگوهای مناسب برای طراحی را هدف اصلی خود در مطالعات گونه‌شناسی ذکر نموده‌اند (Dehdari, 2016).

روستاها سکونتگاه‌های ویژه‌ای هستند که از نظم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی خاصی پیروی می‌کنند (Pourrouhani et al., 2016). بافت‌های تاریخی روستاها به دلیل پیوندهای گسترده با بسترهای طبیعی و تاریخی، دارای ارزش‌های تاریخی، طبیعی، زیبایی و معمارانه بسیاری هستند (Heidari & Chaharrahahi, 2020). همچنین به‌عنوان مکانی واجد ارزش‌های میراث فرهنگی، با در برگرفتن دوره‌های مختلف تاریخی، دارای ویژگی‌هایی متشکل از ساختاری فضایی-کالبدی است. ارزش‌های منسوب به آن و تعیین میزان اهمیت و درجه‌بندی آن‌ها، می‌توان نقش مهمی در جهت حفاظت و سرمایه‌گذاری در قالب گردشگری فرهنگی باشد (Abbaszadeh et al., 2015). باید اذعان داشت که بر اثر فقدان نگاه تاریخی و هویتی لازم در توسعه و نگهداری این مناطق، چهره و اعتبار تاریخی و هویتی این محدوده ارزشمند بافت کالبدی روستاها را مخدوم نموده است (Asadi Jafarabad et al., 2019).

روستاها ایران نیز با داشتن گوشه‌های ظریف از هنر معماران بی‌نام، حاصل انباشت تجارب انسان از بدو یکجانشینی تاکنون در پاسخ به نیازهای مختلف عملکردی هستند که در کالبد معماری، این گونه سکونتگاه‌های جمعیتی، تجسم یافته است. به‌نوعی در معماری مسکن روستایی سازندگان؛ شرایط مختلف اقلیمی، سازه‌های، فرهنگی و ... را در نظر گرفته و بر اساس شناخت و تلفیق متناسب با یکدیگر به ساخت مسکن خود اقدام نموده‌اند (Kakai & Shams-al-Dini, 2015). بنابراین باتوجه به موقعیت کشورمان و تنوع جغرافیایی حاکم در آن، مساکنی با شکل و نمایی متفاوت و مصالح خاص شکل گرفته است. با مطالعه عناصر سازنده مسکن می‌توان دریافت عوامل متعددی از جمله فرهنگ، معیشت، هویت، سبک زندگی، درآمد و همچنین جهان‌بینی در شکل‌گیری الگوهای مختلف مسکن تأثیر دارد (Cheraghi et al., 2015). بدین ترتیب می‌توان گفت هر تیپ و گونه از خانه‌های

توصیفی - تحلیلی است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر، از دو روش کتابخانه‌ای - اسنادی و روش میدانی در انجام پژوهش استفاده شده است. در بخش مطالعات میدانی با برداشت تمام خانه‌های روستا، ضمن بررسی و پلان برداری دقیق هر خانه، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری و نقشه‌های لازم توسط نگارنده ترسیم شده است. و در ادامه با تحلیل و دسته‌بندی نوع پلان‌ها اقدام به بررسی الگوی تیپولوژی و ویژگی‌های بومی معماری در خانه‌های روستای مورد نظر شده است. ابزار مورد استفاده در شیوه میدانی شامل: فرم برداشت کالبدی، ابزارهای اندازه‌گیری، دستگاه GPS جهت ثبت اطلاعات مختصات جغرافیایی، و دوربین عکاسی استفاده شده است. جهت دستیابی به اهداف پژوهش، شاخص‌های کمی (تیپ پلان)، کیفی و مشخصات کالبدی (مصاحبه از اهالی و ساکنین، جنس مصالح به کاررفته در بنا، نوع طاق، طاقچه، سابقه سکونت، عوامل تخریب بنا) مورد تحلیل و مقایسه قرار گرفتند.

محدوده مورد مطالعه

سیف‌آباد، روستایی است از توابع بخش مرکزی شهرستان کازرون در استان فارس، که بین ۳۲ درجه و ۶۴ دقیقه و ۷۲ ثانیه طول شرقی و ۵۶ درجه و ۷۸ دقیقه و ۷۶ ثانیه عرض شمالی تا ۳۲ درجه و ۶۵ دقیقه و ۲۱ ثانیه طول شرقی و ۵۶ درجه و ۷۹ دقیقه و ۵۵ ثانیه عرض شمالی قرار گرفته است. ارتفاع این روستا از سطح دریا بین ۸۳۵ الی ۹۰۰ متر است. این روستا یکی از روستاهای پنج‌گانه معروف به قراء خمسه در فاصله حدود ۹ کیلومتری شهر کازرون است. روستاهای قراء خمسه به ترتیب فاصله از شهر کازرون شامل پنج روستای مشتان، مهرنجان، بلیان، ابوعلی و سیف‌آباد است. در ارتباط با نوع معمار بومی به‌ویژه معماری خانه‌های روستایی این منطقه، با وجود پیشینه تاریخی روستا متأسفانه مطالعاتی انجام نگرفته است. اما با توجه به بررسی‌های میدانی، از عوامل مؤثر در شکل‌گیری سکونتگاه روستایی می‌توان به توپوگرافی زمین و عوارض طبیعی، موقعیت جغرافیایی، مرتع، زمین‌های حاصلخیز کشاورزی، وجود دریاچه پریشان، قرارگیری در مسیر جاده کازرون - فراشند و ... اشاره نمود. پیشینه سکونت در منطقه مورد مطالعه و حریم اطراف آنکه به دوران مختلف تاریخی از جمله دوران ساسانیان برمی‌گردد. از این رو معماری معاصر روستا ریشه در معماری دوران تاریخی گذشته به خصوص معماری ساسانی دارد. روستای مورد نظر به علت واقع شدن در موقعیت خاص جغرافیایی وابسته به بخش کشاورزی بوده و همین امر نقش بسزایی در نوع معماری و شکل‌گیری گونه‌های مسکن در روستا داشته است. تمامی ساکنین روستا بومی منطقه بوده که به دین اسلام و شیعه مذهب بوده و به زبان فارسی با لهجه محلی تکلم می‌کنند. موقعیت شهرستان کازرون و روستای سیف‌آباد در نظام تقسیمات سیاسی استان فارس در تصویر شماره ۲، ارائه شده است.

حیدره قاضی خان»، حیدری و همکاران (۲۰۲۱)، «تحلیل الگوی کالبدی فضایی مسکن بومی مبتنی بر نظام‌های کالبدی و عملکردی در مناطق پیراشهری بندرعباس»، اویسی کیخا و همکاران (۲۰۲۰)، «گونه‌شناسی مسکن بومی سیستان در شرایط تشکیل فضای باز و بسته»، یاراسکا- آیبیار^۱ و همکاران (۲۰۲۲)، «گونه‌شناسی معماری مسکن روستایی در کشور پرو»، محرزوی علاوی^۲ (۲۰۲۲)، «بررسی ویژگی‌های مسکن طبقه متوسط شهری مطالعه موردی: کازابلانکا، مراکش»، رجوع شده است. ضمن به کارگیری متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش‌های فوق در ارتباط با گونه‌شناسی خانه‌های روستای در پژوهش حاضر، یافته‌های تحقیقات ذکر شده با یافته‌های پژوهش حاضر نیز همخوانی و همسویی دارند. وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام گرفته در منطقه مورد مطالعه است.

چهارچوب نظری، الگویی مفهومی است که بر روابط نظری میان تعدادی از متغیرها و عواملی که در مورد مسئله پژوهش با اهمیت تشخیص داده شده‌اند تأکید دارد. این چهارچوب درباره پیوندهای درونی میان متغیرهایی که در پویایی موقعیت مورد بررسی نقش دارند، بحث می‌کند (Dehdari, 2016: 110). در شکل‌گیری گونه‌های مختلف مسکن عوامل مختلف کالبدی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... نقش بسزایی دارند. در این پژوهش تلاش شده است تا به بررسی متغیرهای کالبدی مؤثر در شکل‌گیری گونه‌های مختلف خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی مورد بررسی قرار گیرد. از این رو، چهارچوب مفهومی پژوهش حاضر در تصویر شماره ۱، ارائه شده است.

تصویر ۱. مدل مفهومی پژوهش. مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

روش‌شناسی تحقیق

هدف از پژوهش حاضر بررسی و گونه‌شناسی کالبدی خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) از دیدگاه گونه‌شناسی خانه‌های تاریخی با توجه به شاخص‌های معماری، تاریخی و شاخص‌های برنامه‌ریزی مسکن (کالبدی، کیفی، کمی) است. روش پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی است. و از نظر شیوه انجام

1. Yarasca-Aybar
2. Mharzi Alaoui

تصویر ۲. نقشه موقعیت شهرستان کازرون و روستای سیف‌آباد در نظام تقسیمات سیاسی استان فارس. مأخذ: سالنامه آماری استان فارس، ۱۳۹۸

یافته‌ها

در پژوهش حاضر به بررسی تمامی خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی از منظر متغیرهای کالبدی پرداخته شده است که نتایج حاصل به شرح ذیل است.

تأثیر ارزش‌های فرهنگی بر شکل‌گیری گونه‌های مختلف خانه‌های روستا

نتایج بررسی کالبدی از تمامی خانه‌های روستای مورد مطالعه، حاکی از نقش عمده اعتقادات و باورهای ساکنین در طراحی و ساخت خانه‌های روستا و شکل‌گیری گونه‌های مختلف مسکن است. وجود فرهنگ مسلمانی و اعتقادات مذهبی ساکنین موجب ساخت اکثر خانه‌ها به سمت قبله (غرب)، تفکیک بخش عمومی و خصوصی خانه‌ها و رعایت سلسله‌مراتب دسترسی و جلوگیری از دید نامحرم (اصل محرمیت در طراحی)، طراحی هشتی و دالان، شکل‌گیری حیاط مرکزی، طراحی پنج‌دری و سه‌دری در خانه‌های روستا جهت شب‌نشینی و یا پذیرایی از مهمان و استفاده در مراسمات خاص به‌عنوان شیوه خاص زندگی، نمونه‌های از تأثیرات فرهنگی ساکنین در طراحی کالبدی خانه‌های روستا

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

است. همچنین به دلیل آنکه شغل تمامی ساکنین روستا، کشاورزی و دامپروری بوده است، موجب طراحی و ساخت اجزاء و بخش‌های مستقلی در بنا جهت محل نگهداری دام، علوفه و انبار محصولات کشاورزی شده است. استفاده از مصالح بومی منطقه (خشت، سنگ، گچ، چوب) و شیوه ساخت، موجب تداوم سنت معماری گذشتگان در استفاده از مصالح متناسب و هماهنگ با شرایط محیط‌زیستی و سازگار با شرایط اقلیم گرم منطقه شده است و نقش مهمی در شکل‌گیری گونه‌های متفاوت شده است.

اسناد مکتوب در ارتباط با زمان احداث خانه‌های روستا

در بررسی‌های میدانی از بناهای باقیمانده از روستا تنها یک ساختمان دارای تاریخی و سندی مکتوب از سال احداث و بنای سازنده آن است که به‌صورت خط نوشته‌ای مکتوب در نمای جلویی ساختمان در میان قابی از تزیینات زیبای هنر معماری شناسایی شده است (تصویر شماره ۳). متن این نوشته توسط عمادالدین شیخ‌الحکمایی چنین خوانش شده است: «الله، محمد، علی، فاطمه، حسن و حسین... عمل صدراله بنا ۱۲۳/۸۴»، تاریخ درج‌شده شاید اشاره دارد به سال ۱۳۴۸.

تصویر ۳. بنای دارای شناسنامه‌ای مکتوب از سال احداث و بنای سازنده آن. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

نحوه توزیع نظام عملکردی خانه‌ها

نسبتاً متراکم و فشرده است. به خاطر محدودیت فضای روستا، نسبت توده (فضای بسته) به حیاط (فضای باز) در تمامی خانه‌ها در حدود یک به دو است.

بررسی فرم خانه‌ها

نتایج بررسی میدانی از تمامی خانه‌های روستا بیانگر این امر است که اکثر خانه‌ها دارای فرم ساده و شکل آنها به صورت مستطیل و دارای حجمی مکعبی شکل هستند. برخلاف خانه‌های سایر روستاهای ایران که دارای شکل و حجمی سه بر ساخت (فرم U) هستند، روستا مورد مطالعه فاقد این نوع از حجم بوده و تنها در تعداد انگشت‌شماری از خانه‌ها فرم دو بر ساخت (فرم L) مشاهده شده است. بنابراین احجام خانه‌های روستا دارای فرم ساده بوده و به صورت منفرد و دانه‌دار در کنار هم قرار گرفته‌اند (تصویر شماره ۴).

مصالح به کاررفته در بناها

نتایج بررسی‌های میدانی در ارتباط با نوع مصالح به کاررفته در بناهای موجود در روستای سیف‌آباد بالایی نشان می‌دهد که در زمان قاجار و پهلوی اول خانه‌ها عمدتاً خشتی و یا سنگ‌چین با سقفی چوبی و یا گلی ساخته می‌شده است. بنا به گفته اهالی روستا، نوعی گل خاص در سینه کوه اطراف روستا وجود داشته که از آن جهت کاهگل کردن خانه‌های سنگ‌چین استفاده می‌شده است. در زمان پهلوی دوم جنس مصالح جهت ساخت خانه‌ها به تقلید از شهر کازرون تغییر کرده است و از مصالح سنگ و گچ و سیمان و چوب استفاده شده است (تصویر شماره ۵). در آن زمان جهت ساخت خانه‌ها بنا از شهر کازرون آورده می‌شد. با ساخت خانه‌هایی از جنس سنگ و گچ، به مرور زمان خانه‌های سنگ‌چین از رونق افتاده و کاربری خود را به محل نگهداری حیوانات اهلی مانند گاو، گوسفند، بز و ... و محل نگهداری علوفه داده است.

نتایج برداشت میدانی از تمامی خانه‌های سطح روستا بیانگر آن است که در این خانه‌ها فضای تک عملکردی وجود ندارد و اصولاً از بخش‌های خانه استفاده‌های چندمنظوره می‌شود. به عنوان مثال از اتاق به عنوان نشیمن و خواب خانواده و هم به عنوان محلی جهت پذیرایی از مهمان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. به طور کلی در ارتباط با خانه‌های روستا، سه دسته کارکرد اساسی به منظور سازمان‌دهی فضایی خانه‌های روستای هدف شناسایی شده است که شامل: ۱- کارکردهای زیستی (شامل: حیاط، آشپزخانه، پذیرایی، اتاق خواب در بعضی از خانه‌ها)، ۲- کارکردهای اقتصادی- تولیدی (شامل: حیاط، کارگاه قالی‌بافی، انبار علوفه و محصولات کشاورزی، مرغدانی و محل نگهداری دام)، و ۳- کارکردهای خدماتی- بهداشتی (شامل: انبار، پستو، حمام و سرویس بهداشتی، باغچه، تنورخانه، چاه) است. در خانه‌های کوچک مقیاس تقسیم‌بندی فوق خصوصاً عملکرد زیستی محدود و بالعکس در خانه‌های با پلان L و یا مستطیل ۳ با سه بخش جداگانه که از سطح زیربنای بیشتری برخوردار هستند و متعلق به افراد و خانوارهای با سطح اقتصادی بالاتر، عملکرد زیستی متنوع‌تر و تعدد خانوار ساکن در این خانه‌ها نیز بیشتر بوده است.

نسبت توده به فضا

نحوه دسترسی و ورود به فضای تمامی خانه‌ها، مستقیماً از طریق درب ورودی به حیاط خانه‌ها امکان‌پذیر است و هیچ‌گونه سازه‌ای با نقش واسطه‌ای بین در ورودی و حیاط خانه‌ها وجود ندارد. همچنین در تمامی خانه‌های روستا، نقش اصلی در دسترسی به فضاهای معیشتی و ارتباط با فضاهای اقامتی نیز بر عهده حیاط است. دسترسی به پشت‌بام از طریق پله‌های سازه‌های بیرون از خانه یا پله‌های چوبی امکان‌پذیر بوده است. به دلیل محدودیت فضای قابل دسترس روستا (به دلیل قرارگیری روستا در میان تپه و کوه از اطراف)، حیاط اکثر خانه‌های روستا کوچک و بافت روستا

تصویر ۴. تصویر روستای سیف‌آباد بالایی در اواسط دهه ۶۰ مآخذ: آرشیو شخصی دکتر فاضل‌نیا، ۱۴۰۲

تصویر ۵. کاربرد مصالح سنگ و گچ و سیمان در ساخت خانه‌های متعلق به دوران پهلوی دوم. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

اجزای بافت کالبدی خانه‌ها

است (تصویر شماره ۶).

سقف

طاقچه

در بررسی‌های کارشناسی از خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی نتایج حاکی از آن است که تمامی خانه‌ها در سه دیوار خود از چهار دیوار خانه‌ها دارای طاقچه‌های فراوانی هستند و تنها در قسمت دیوار ورودی به داخل خانه فاقد طاقچه بوده است. طاقچه‌های خانه‌های سیف‌آباد بالایی از نظر نوع و سبک معماری به چندین دسته تقسیم می‌شوند که شامل موارد زیر است (تصویر شماره ۷).

در ساخت سقف خانه‌های روستا، از سازه‌های طاقی شکل استفاده شده است. این نوع از سقف‌ها از روی هم قرار دادن سنگ و گچ به شکلی ماهرانه و خاص ساخته می‌شوند که در نهایت سقفی قوسی شکل بر روی دیوارهای ضخیمی که آن هم از سنگ و گچ ساخته شده است، بنا می‌شده است. شکل کلی این سازه‌ها در خانه‌های روستا مورد مطالعه به صورت چهار گوش بنا شده است. مصالح به کار رفته در ساخت سقف خانه‌ها شامل سنگ و گچ و چوب است. استفاده از این سبک از طاق‌ها به همراه استفاده از مصالح بومی، ارتباط تنگاتنگی با اقلیم منطقه و شرایط فرهنگی مردم بومی دارد. در بررسی‌های میدانی از خانه‌های روستا ۳ نمونه طاق مختلف شناسایی شده است. بیشترین فراوانی متعلق به طاقی با عنوان طاق جناغی است که به شکل سیستم‌های خطی دوتایی است. طاق ساده ۷ شکل که شکلی شبیه شیروانی دارد و طاقی منحنی که شکلی شبیه نیم‌دایره دارد، در این سیستم مورد استفاده قرار می‌گرفته است تا فضای بین دیوارها را گسترش دهند. هر دوی این روش‌ها بر تقارن مستطیلی اتاق تأکید می‌کنند و شکلی زیبا در اتاق پدید می‌آورند. علاوه بر طاق‌های جناغی، یک مورد طاق گنبدی مدور و تعداد ۳ مورد طاق چَمَلِه‌ای (آبانباری) در روستا شناسایی شده

حوض آب

یکی از عناصر تشکیل‌دهنده کالبد خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم)، حوض‌های آب است. نتایج حاصل از بررسی‌های میدانی در سطح روستا نشان می‌دهد که تنها ۲ مورد حوض آب به صورت سالم باقی مانده است و متأسفانه سایر حوض‌های آب خانه‌های روستا از بین رفته است (تصویر شماره ۸). جنس مصالح تشکیل‌دهنده این حوض آب‌ها از سنگ و سیمان است. شکل قرارگیری و استقرار این دو حوض آب متفاوت بوده است به گونه‌ای که یکی از این حوض‌ها درون زمین قرار گرفته و حوض دیگر روی زمین ساخته شده است.

تصویر ۶. نمونه‌ای از سقف‌های طاق جناغی و طاق چَمَلِه‌ای (آبانباری) روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم). مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۷. پلان انواع طاقچه در خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۸. حوض‌های آب موجود در روستای سیف‌آباد بالایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

بخاری

گچ هستند (تصویر شماره ۱۰).

گونه‌شناسی و جهت‌گیری خانه‌های روستا

نتایج بررسی‌های فنی از خانه‌های سطح روستای سیف‌آباد بالایی نشان‌دهنده این امر است که تمامی خانه‌های روستا به‌صورت تک بنا و متأثر از اقلیم گرم احداث شده‌اند و پلان خانه‌های روستا عموماً به شکل خطی با تعداد محدودی پلان L شکل است. در طراحی و ساخت خانه‌های روستا، شرایط اقلیمی و جغرافیایی از جمله شیب زمین نقش عمده‌ای در مکانیابی واحدهای همسایگی داشته است. همچنین کشیدگی کلی خانه‌های روستا در دو جهت جغرافیایی، شمال- جنوب و شرقی- غربی است. در ادامه به‌صورت جداگانه به بررسی هر یک از این پلان‌ها پرداخته می‌شود.

خانه‌هایی با پلان L شکل

این فرم از پلان کمتر از ۱۰ درصد از خانه‌های روستا را شامل می‌شود، عمدتاً جهت‌گیری اصلی تمامی ساختمان‌های با این شکل از پلان، به سمت شمال و غرب (قبله)، است و به‌گونه‌ای انتخاب شده‌اند که بتوانند بیشترین بهره‌را از نور آفتاب برده باشند (تصویر شماره ۱۱).

یکی از عناصر معماری سنتی که در خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی مورد بررسی و شناسایی قرار گرفت عنصر بخاری و پیش بخاری است. نتایج بررسی میدانی نشان می‌دهد که در اغلب خانه‌های روستای مورد مطالعه بخاری و پیش بخاری وجود دارد (تصویر شماره ۹). پیش بخاری کارکرد طاقچه را دارد و روی آن گلدان، قاب عکس یا مجسمه‌ای تزئینی می‌گذاشتند. در تمامی خانه‌های قدیمی روستا، دو گونه طاقچه به‌صورت داخل دیوار و برآمده وجود دارد و برای زیبایی هرچه بیشتر معماری داخل اتاق و همچنین نگاه داشتن حرارت برخاسته از بخاری دیواری؛ بر بالای آن یک طاقچه می‌ساختند که این پیش آمدگی را «پیش بخاری» می‌نامیدند.

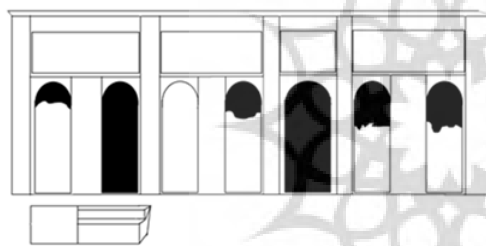
نمای خانه‌ها

نما و مصالح مورداستفاده در آن جزء متغیرهای کالبدی شاخص و مهم است که نقش و تأثیر عمده‌ای در شاخص شدن بناهای تاریخی دارد. در بررسی میدانی از کالبد خانه‌ها روستا مورد هدف مشخص گردید که تمامی خانه‌ها دارای نماهایی هستند که از مصالح سنگ و گچ تشکیل شده‌اند. تمام خانه‌ها در نمای خود دارای تزئیناتی از خطوط هندسی و نقش گل از جنس

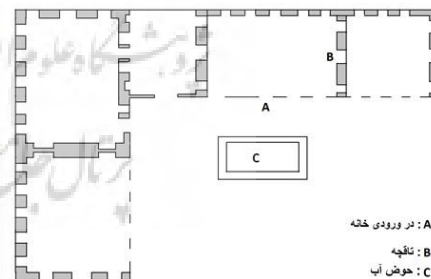
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۹. انواع مختلف بخاری و پیش‌بخاری در خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۰. پلان نمای خانه. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

A: در ورودی خانه
B: ناچه
C: حوض آب

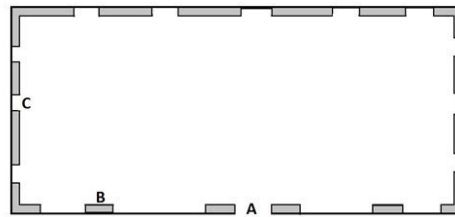
فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۱. نمونه‌ای از پلان L شکل خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

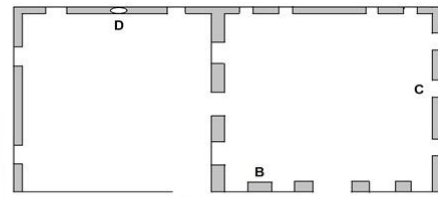
اصلی تمامی خانه‌ها با این شکل از پلان، به سمت شمال، شرق و غرب (قبله)، است و به‌گونه‌ای انتخاب شده‌اند که بتواند بیشترین بهره را از نور آفتاب برده باشند. نکته حائز اهمیت در این نوع از پلان، استفاده حداکثری از سطح زیربنا است که با توجه به شیب زمین و بهره‌مندی از نور آفتاب ساخته شده‌اند.

خانه‌هایی با پلان خطی

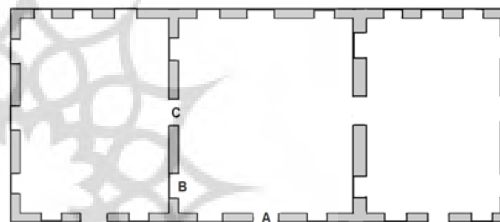
این فرم از پلان بیشترین نسبت از خانه‌های روستا را شامل می‌شود، که به سه شکل (۱- مستطیل شکل با یک بخش، ۲- مستطیل شکل با دو بخش جداگانه ۳- مستطیل شکل با سه بخش جداگانه) است (تصویر شماره ۱۲). عمدتاً جهت‌گیری

A: در ورودی خانه
B: ستون
C: تاقچه

A: در ورودی
B: ستون
C: تاقچه
D: بادگیر

A: در ورودی به خانه
B: تاقچه
C: راه عبور بین اتاق‌ها

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱۲. نمونه‌ای از پلان خطی شکل خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی. مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

بحث و نتیجه‌گیری

عوامل تخریب بافت کالبدی روستا

ساخت خانه‌های روستایی توسط ساکنین روستاها متناسب با شرایط مختلف اقلیمی، سازهای، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... صورت می‌گیرد از این‌رو؛ شناخت نوع معماری و حفاظت از این خانه‌ها تاریخی بالارزش روستایی در جهت حفظ میراث فرهنگی و تاریخی اهمیت بسزایی دارد و علاوه بر حفظ فرم و شکل آن، حافظ مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌های محلی نیز خواهد بود. روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) به دلیل دارا بودن معماری خاص خود که برجای مانده از میراث معماری گذشتگان به‌خصوص ریشه در معماری ساسانیان دارد، و همچنین به دلیل موقعیت مناسب گردشگری روستا، پژوهش حاضر نیز در حدود چهارچوب کلی و اهداف اصلی و فرعی خود با عنوان گونه‌شناسی کالبدی خانه‌های بافت تاریخی روستاهای گردشگری شهرستان کازرون، به بررسی کالبدی خانه‌های تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی از دیدگاه گونه‌شناسی با توجه به شاخصهای معماری، تاریخی و شاخص‌های

در طی گذشت سالیان متوالی عوامل مختلف طبیعی و انسانی موجب فرسایش و تخریب بناها و بافت کالبدی روستا شده است اما آنچه بیش از همه موجب سرعت بخشیدن به تخریب این خانه‌ها شده، عامل انسانی بوده است. از جمله عوامل انسانی که موجب تخریب و از بین رفتن این بناها شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- استفاده از مصالح به‌کاررفته در خانه‌های روستا جهت ساخت خانه‌های جدید در زمان جابه‌جایی ساکنین روستا به محیط جدید،
۲- تجمع معتادان و استفاده از چوب به‌کاررفته در ساخت بنا جهت روشن کردن آتش،
۳- به سرقت رفتن ابزارهای فلزی به‌کاررفته در بنا (زنجیرهای فلزی آویزان از سقف)،
۴- استفاده از خانه‌ها به‌عنوان محل نگهداری حیوانات اهلی مانند گوسفند و بز اشاره کرد.

اقتصادی، فرهنگی و شرایط اقلیمی محل زندگی خود به ساخت گونه‌های مختلف مسکن اقدام می‌کنند. در این پژوهش نیز نتایج حاصل از بررسی متغیرهای کالبدی مؤثر در گونه‌شناسی خانه‌های روستای سیف‌آباد بالایی از جمله ارزش‌های فرهنگی، متغیرهای کالبدی و شرایط اقلیمی حاکی از اثرگذاری و تأثیر بسزا در شکل‌گیری پلان خانه‌های روستا دارد. بنابراین نتایج حاصل از پژوهش حاضر با نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات انجام گرفته توسط عطاریان و همکاران (۲۰۲۰)، اکبری و همکاران (۲۰۲۰)، میرزایی و همکاران (۲۰۲۰)، هادی‌زاده و نورتنانی (۲۰۲۱)، قیاسوند (۲۰۲۱)، دادپور و همکاران (۲۰۲۳)، کاملاً همخوانی، همسویی و تطبیق دارد.

پیشنهادات

باتوجه به این امر که روستای جدید سیف‌آباد در فاصله اندک و چسبیده به روستای قدیم ساخته شده است پیشنهادهایی در راستای حفظ و بازسازی بافت تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم) و همچنین توسعه و ایجاد تأسیسات گردشگری و ارائه خدمات مناسب به گردشگران و بهره‌مندی ساکنان محلی از سودمندیهای گردشگری پیشنهادها زیر را ارائه کرد:

طراحی مسکن روستایی و استفاده از مصالح بومی متناسب با شرایط اقلیمی و جغرافیایی منطقه پیشنهاد می‌گردد.

مرمت، ساماندهی، نگهداری و بهره‌برداری از بناها و آثار تاریخی روستا مورد مطالعه در راستای جذب گردشگر و معرفی ارزش‌های تاریخی و فرهنگی روستای مورد مطالعه به گردشگران؛

جهت حفظ ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای متأثر از آن، کالبد و نظام فضایی مسکن روستایی متناسب با فرهنگ بومی ساکنین در نظر گرفته شود؛

ایجاد مراکز اقامتی و بومگردی و تأسیسات گردشگری در روستای سیف‌آباد؛

نصب تابلو راهنما جهت شناسایی و معرفی روستا به گردشگران و بازدیدکنندگان؛

ایجاد ساختمان نگهبانی یا استقرار نیروهای انتظامی جهت حفظ امنیت گردشگران و بازدیدکنندگان باتوجه به تجمع معتادان در بافت.

احیای نمادها و عناصر هویت‌ساز محله و به‌کارگیری نظرات شورایاری و نخبگان محلی برای ارتقای سطح تعلق هویت محله‌ای احساس تعلق مردم به محله؛

تشکر و قدردانی

این مقاله از پروژه «طرح شناسایی، ثبت و مستندنگاری بافت تاریخی روستای سیف‌آباد بالایی (قدیم)» استخراج شده است که

برنامه‌ریزی مسکن (کالبدی، کیفی، کمی) در روستای هدف پرداخته است. نتایج حاصل از پژوهش در ارتباط با خانه‌های موردبررسی روستا نشان داده است که، عوامل اقلیمی، سنت و رسوم معماری اجدادی و گذشتگان منطقه به‌خصوص ساسانیان، عوامل اقتصادی از جمله نوع شغل تأثیر بسزایی در شکل‌گیری پلان خانه‌های روستا دارد. نتایج پژوهش در ارتباط نوع مصالح حاکی از آن بود که در زمان قاجار و پهلوی اول خانه‌ها عمدتاً خشتی و یا سنگ‌چین با سقفی چوبی و یا گلی ساخته می‌شده است. اما در زمان پهلوی دوم جنس مصالح جهت ساخت خانه‌ها به تقلید از شهر کازرون تغییر کرده است و از مصالح سنگ و گچ و سیمان استفاده شده است. دلیل عمده گچ و سنگ در ساخت خانه‌ها، سازگاری این نوع مصالح با شرایط اقلیمی و همچنین دوام و استقامت آن‌ها باتوجه به سبک ساخت بناها در برابر زلزله؛ و از سوی دیگر در دسترس بودن این مصالح در منطقه بوده است. در ارتباط با گونه‌شناسی سقف خانه‌های روستا، نتایج نشان می‌دهد که ۳ نمونه طاق مختلف شامل: ۱- طاق جناغی، ۲- طاق گنبدی مدور و ۳- طاق چمبه‌ای (آب‌انباری) در روستا شناسایی شده است. شرایط اقلیمی (کنترل گرما و سرما) و همچنین زلزله‌خیزی منطقه (تحمل بار سازه) دلیل اصلی طراحی و ساخت این نوع از سقف خانه‌ها است. در ارتباط با گونه‌شناسی پلان خانه‌های روستا نتایج بررسی‌های فنی از خانه‌های سطح روستا نشان‌دهنده این امر است که به دلیل شرایط اقلیمی و جغرافیایی از جمله شیب زمین تمامی خانه‌های روستا به‌صورت تک بنا و متأثر از اقلیم محیط احداث شده‌اند. پلان خانه‌های روستا عموماً به شکل خطی (مستطیل شکل) با تعداد محدودی پلان L شکل است. همچنین جهت بهره‌گیری بیشتر از نور آفتاب و دور از تابش مستقیم و گرما، کشیدگی کلی خانه‌های روستا در دو جهت جغرافیایی، شمال- جنوب و شرقی- غربی است. در ارتباط با گونه‌شناسی طاقچه‌های خانه‌های روستا، نتایج نشان داده است که طاقچه‌هایی با گونه‌های شامل: ۱- طاقچه‌های مربعی شکل همراه با طاق هلال نیم‌دایره، ۲- طاقچه‌های مربعی شکل، ۳- طاقچه‌های مستطیل شکل همراه با طاق هلال نیم‌دایره، ۴- طاقچه‌های مستطیل شکل، ۵- طاقچه‌های مربعی شکل همراه با طاق جناغی و ۶- طاقچه‌های مستطیل شکل همراه با طاقچه‌ای به شکل نیم‌دایره در بالا در روستا شناسایی شده است. در ارتباط با گونه‌شناسی حوضهای آب خانه‌های روستای، نتایج نشان می‌دهد که جنس مصالح تشکیل‌دهنده این حوض آب‌ها از سنگ و سیمان است و شکل قرارگیری و استقرار این دو حوض آب متفاوت بوده است به‌گونه‌ای که یکی از این حوضها درون زمین و حوض دیگر روی زمین ساخته شده است.

نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش‌های ذکر شده در بخش پیشینه مطالعه حاضر، حاکی از آن بوده که عوامل مختلف کالبدی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... در شکل‌گیری گونه‌های مختلف مسکن نقش دارند. بدین صورت که افراد باتوجه به وضعیت

در سال ۱۴۰۰ توسط بنیاد توسعه کازرون پژوهی و با همکاری اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی شهرستان کازرون توسط نویسنده مسئول انجام شده است. نویسندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب تشکر صمیمانه خود را از بنیاد توسعه کازرون پژوهی و اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی شهرستان کازرون و همچنین جناب آقای شهرام افشار، بازنشسته و متولی موقوفه محمدجعفرخان افشار، حامی مالی پروژه اعلام کنند

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Abbaszadeh, M., Mohammad Moradi, A., & Soltanahmadi, E. (2015). The Role of Architectural and Urban Heritage Values in Cultural Tourism Development: Case study: The historical fabric of Urmia. *Motaleate Shahri*, 4(14), 77-90. (In Persian).
- Aeinifar, A., Taheri, F., & Shahcheraghi, A. (2020). A Comparative Comparison of Typology of the Space Organization and Physical Elements of the Qajar-Pahlavi Period with Traditional Houses in Kermanshah. *pazhoheshha-ye Bastan she-nasi Iran*, 9(23), 149-168. doi: 10.22084/nbsh.2019.18444.1895 (In Persian).
- Akbari, H., Babazadeh, M., & Rashid Kalvir, H. (2020). Recognition of physical-spatial structure types in rural housing architecture Shahroud valley, Khalkhal County. *Journal of Environmental Science and Technology*, 22(10), 147-159. doi: 10.22034/jest.2021.40935.4514. (In Persian).
- Amin Al-Rayaei, M. (2019). Documentation in Archaeological and Cultural Heritage Studies Based on Archaeological Surveys in Larestan, M.Sc. Thesis under the guidance of Alireza Sardari, Faculty of Literature and Humanities, Department of Archeology, Islamic Azad University, Central Tehran Branch. (In Persian).
- Anabestani, A., & Khatami, S. S. (2017). The Impacts of Regeneration Programs in Valuable Rural Fabric on the Rural Settlements Development. *JHRE*; 36(158):117-130 (In Persian).
- Ansari, M., Khakpour, M., Sheikhmehdi, A., & Tavooosi, M. (2015). Socio-cultural Characteristics of the Vernacular Houses. *JHRE* 2015; 34 (149):3-14. (In Persian).
- Ariankia, M., & Maleki, S. (2018). Assessing the physical-spatial compatibility of Gorgan settlements based on Iranian-Islamic housing characteristics, *Quarterly Journal of Urban Development Studies*, 2(4), 153-139. (In Persian).
- Asadi Jafarabad, S., Abrun, A., & Siavashpour, B. (2019). Identification of Indigenous Identity Components of Dilapidated Historical Urban Textures, *Quarterly Journal of Architecture*, Second Year, 2(12). 6-1. (In Persian).
- Attarian, K., Rahimpour, N., & Didehban M. (2020). Rural Housing Typology of Boroujerd County Based on Structural-Physical Vernacular Patterns (Case Study: Kuschki-e-sofla Village). *JHRE*; 39(171): 35-48 (In Persian).
- Azizkhani, E., Lak, A. (2018). The Residents' Experiences of Physical Integration in Settlement Developments: A Case Study of Historical Village of Qahi. *JHRE*; 36(160): 3-18 (In Persian).
- Cheraghi, M., Mohammadi Yeganeh, B., & Darvishvand, S. (2015). Analysis of factors affecting patterns of Rural Housing Developments, with an Emphasis on Identity (Case Study: East Eghbal Rural District of Qazvin Province). *JHRE*; 34(149):91-102 (In Persian).
- Dadpour S, Kharabati S, Rahimi M. (2023). Identifying Architectural Types of Historical Houses and Their Sustainability Assessment Using Analytic Network Process (ANP): A Case Study of Yase Chai Village, Chaharmahal and Bakhtiari Province. *Parseh J Archaeol Stud.* 7(25), 389-416. doi:10.30699/PJAS.7.25.389
- Dehdari, M. (2016). Spatial analysis of urban housing typology; Case study: Gorgan, master's thesis under the guidance of Dr. Jafar Mirkatoli, Golestan University. (In Persian).
- Ghanbri, A. (2011). An Analysis of Rural Housing Inequalities in Counties of East Azerbaijan Province in year 2008. *JHRE*; 30(136):33-50 (In Persian).
- Ghiyasvand, M. (2021). Typology of Indigenous Housing in Cold and Mountainous Climates (Case Study of Haidara Ghazi Khan Village), 9th International Conference on Innovation and Research in Engineering Sciences. (In Persian).
- Hadizadeh, A., & Nourtaghani, A. (2021). Adaptation: Continuity Activity Pattern in Rural Housing Typology Changes in Eshkorat, Gilan. *Journal of Rural Research*, 12(3), 590-607. doi: 10.22059/jrur.2021.318807.1617
- Hassanpourlamr, S. (2014). The Typology of Traditional Houses in Talesh City: Case Study of Khalehsara 57 Village. *JHRE*; 33(147):117-131 (In Persian).
- Heidari, A. A., Rostami, S., & Peyvastehegar, Y. (2021). Spatial Physical Model for The Indigenous Housing Pattern Based on Physical and Functional Systems in Suburban Areas of Bandar Abbas. *Preipheral Urban Spaces Development*, 3(2), 147-164. (In Persian).
- Heidari, Z., & Chaharrahhi, H.R. (2020). The role of historical contexts in the development of sustainable urban tourism; Case study: Shahriar city, International Conference on Civil Engineering, Development and Reconstruction of Urban Infrastructure in Iran, Tehran. (In Persian).
- Jozan, M. (2015). A study of changes in housing types during the years 2011- 1961 (Case study: Tabriz), Master's thesis under the guidance of Dr. Mohammad Reza Pourmohammadi, University of Tabriz. (In Persian).
- Kakai, F., & Shams-al-Dini, A. (2015). A Study of Factors Affecting the Formation of Rural Housing Architecture; Case study: Dalin-Sepidan village, Annual Conference on Research in Civil Engineering, Architecture, Urban Planning and Sustainable Environment, Tehran. (In Persian).
- Khorasani, F., & Hayati, H. (2017). Typology of the physical structure of traditional house architecture in hot and dry climate of Iran (Case study: historical context of Kashan), 2nd International Conference on Civil Engineering, Architecture and Crisis Management, Tehran. (In Persian).
- Maghuly, N., & Ahmadzadeh, M. (2018). Typology of Architectural and Structural of Rural housing in Savadkuh City. *JHRE*, 36(160), 87-102. (In Persian).
- Mahboobi, Gh., & Azar, A. (2020). Recognizing the Role of Environment and Subsistence on the Genesis of Rural Housing Types (Case Study: North of MARAGHEH). *JOURNAL OF ARCHITECTURAL THOUGHT*, 4(7), 138-154. (In Persian).
- Mansoori, A. (2010). Veiling and Camouflage on Iranian - Islamic Urbanization (Case Study: Ancient Texture of Shiraz City). *JHRE*; 29(130):38-49 (In Persian).
- Memarian, Gh. H., & Tabarsa, M.A. (2013). Architecture Species and Typology, *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*, 4(2), doi: 10.30475/isau.2014.61978 (In Persian).

- Mharzi Alaoui, H., Radoine, H., Chenal, J., Yakubu, H., & Bajja, S. (2022). Understanding the Urban Middle-Class and Its Housing Characteristics—Case Study of Casablanca, Morocco, *Journal of Urban Sci*, 6(32). <https://doi.org/10.3390/urbansci6020032>.
- Mirkatoli, J., & Arian Kia, M. (2019). Environmental Analysis of Urban Housing Indicators (Case Study: Gorgan City). *Human Geography Research*, 51(3), 653-674. doi: 10.22059/jhgr.2018.233806.1007464 (In Persian).
- MirRiahi, S., & Majidi, R. (2011). The Process of Formation of the Structure of the Sangan Village (Tehran County). *JHRE*; 30(134):105-116 (In Persian).
- Mirzaie, R., Bimakr, F., Madahi, M & Heydari, A. (2020). Typology of contemporary rural housing patterns and its relationship with climate a case study of Kang village, *Scientific Quarterly of Social-Cultural Studies of Khorasan*, 15(1), 7-30. doi: 10.22034/fakh.2021.226541.1398. (In Persian).
- Moradi Astalakhzir, G. (2015). Recognizing and prioritizing the correct patterns of rural housing in the sustainable development of rural architecture using MADM techniques in Masal city, *Quarterly Journal of Urban Management*, (40). 398-383. (In Persian).
- Nghizadeh, M., Zare, L., & Hariri, S. (2012). The Nature in the Courtyard, a Comparison Approach in Kashan Residences. *Hoviatshahr*, 6(12), 49-60. (In Persian).
- Niko, P., & Arianfar, M. (2013). Typology of rural housing in Khuzestan province, the first national conference on tourism, geography and sustainable environment, Hamedan. (In Persian).
- Nourtaghani, A., Pourdehimi, Sh., Masheik Fereydoni, S. (2013). Housing and Identity Study on the mechanisms of interaction between dweller's identity and residential environment. *JHRE*; 32(141):3-18. (In Persian).
- Okhovvat, H. (2012). Recognition of Identity Criteria of Traditional Housing in View of the Quran and the Infallibles (AS). *Interdisciplinary Qurauranic Studies*, 3(2), 67-86. (In Persian).
- Oveisi Keikha, Z., Kavosh, H., Heidari, A., Davtalah, J. (2020). Typology of Sistan's Vernacular Housing in Terms of Open and Closed Space Formation. *JHRE*; 39(171):61-72. (In Persian).
- Pourahmadi, M. (2012). The examination of Sustainable patterns in the architecture of Mehriz traditional houses. *Journal of Architecture in Hot and Dry Climate*, 3(3), 55-64. (In Persian).
- Pourrohani, M., Pourjafar, MR, & Yadghar A. (2016). Objectives, elements and necessities of Rural tourism planning with emphasis on eco-tourism (Case study: shiadeh village, Babol, Iran). *JHRE* 2016; 35(155):109-126. (In Persian).
- Rafeian, M., & zahed, N. (2021). Modeling the Urban Deterioration and Typology in Deteriorated Fabrics' City of Qom. *Human Geography Research*, 53(2), 365-387. doi: 10.22059/jhgr.2019.264488.1007766 (In Persian).
- Rashedi Ashrafi, B., Haghghi-Fard, M., & Pourmohammad, S. (2013). Typology of housing in the old context of Shiraz (until the end of the Qajar period to extract sustainable examples), the first national conference on architecture and sustainable urban spaces, Holy Mashhad, Azar. (In Persian).
- Rezaei, M., Vasegh, B., & Moradi, E. (2014). The position patterns of constant architecture in rural local architecture (case study: Village of Halasem, Ilam province). *a scientific journal of ilam culture*, 15(44-45), 58-77. (In Persian).
- Sabatsani, N. (2013). Investigation of Effective Factors of Iranian Contemporary Architecture (1961-1978). *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 6(11), 49-60. (In Persian).
- Sadat, S.A., Zarghami, E. (2016). A comparative analysis of indicators of housing on the basis of today's Persian-Islamic culture with apartment housing. *Naqshejahan*; 6(2): 60-72. (In Persian).
- Sajjadian, M., & Maleki, S. (2016). A Study of Housing Structures and Functions Based on Islamic Doctrines, *Zagros Vision Geography and Urban Planning Quarterly*, 8(27), 83-112. (In Persian).
- Sarkan Dizaji, R., & Zamzami, M. (2015). Typology of Ardabil houses with a view to sustainable architecture, the second international congress of new horizons in architecture and urban planning. (In Persian).
- Sirousi, R., & Elahizadeh, M.H. (2014). Housing modeling based on Islamic lifestyle, *Religious lifestyle quarterly*, 1(1), 35-70. (In Persian).
- Soleimani Saber, M., & Rostami, R. (2019). Typology of identity patterns in the architecture of traditional houses to achieve a model of contemporary housing (Case study: Kashan traditional houses), the first International Conference on Civil Engineering, Architecture and Reconstruction Shahri, Tehran. (In Persian).
- Yarasca-Aybar, C., Sifuentes-Rivera, D., & Floiran Peña, H. (2022). Architectural typology of rural housing in Jaen, Peru, *Journal of Built Heritage*. 6(2), 2-18.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی